

Сподіваємося, що позитивний досвід проведення комплексного землеустрою співробітниками Державного університету із землеустрою незабаром стане широко затребуваний не тільки в Російській Федерації, але й у країнах близького зарубіжжя.

Список літератури

1. Волков С.М. Визначення видів дозволеного використання земельних ділянок сільськогосподарського призначення при плануванні сталого розвитку сільських територій / С.М.Волков // Землевпорядкування, кадастр і моніторинг земель. — 2011. — № 7. — С. 34—39.

2. Волков С.М. Проблеми здійснення землевпорядних робіт на землях сільськогосподарського призначення в Російській Федерації / С.М.Волков, О.П.Ісаченко // Земля Білорусі. — Мінськ. — 2012. — № 2. — С. 27—30.

3. Волков С.М. Про підвищення ефективності управління земельними ресурсами в інтересах громадян і юридичних осіб. (Землевпорядна оцінка підсумків президії Державної ради) / С.М.Волков // Землевпорядкування, кадастр і моніторинг земель. — 2013. — № 1. — С. 22—28.

4. Сьомочкін В.М. Земельні перетворення у Російській Федерації: проблеми та рішення / В.М.Сьомочкін, О.П.Ісаченко // Земля Білорусі. — Мінськ. — 2013. — № 2. — С. 21—26.

5. Сьомочкін В.М. Сучасні проблеми і напрями земельних перетворень у Російській Федерації / В.М.Сьомочкін, О.П.Ісаченко // Землевпоряд. вісн. — 2013. — № 6. — С. 7—11.

Рассмотрены современные проблемы и направления земельных преобразований, определены перспективы использования земель сельскохозяйственного назначения на основе зонирования сельских территорий в процессе комплексного землеустройства.

The current problems and directions of land reform, the establishment of prospects for agricultural land based on the zoning of rural areas in integrated land management.

УДК 332

ПОВЕРТАЄМОСЯ ДО НАЙАКТУАЛЬНІШИХ ПРОБЛЕМ ЗЕМЛЕВПОРЯДНОЇ НАУКИ

КАНАШ О.П.,

*кандидат сільськогосподарських наук, доцент
ДП “Головний науково-дослідний та проектний інститут
землеустрою”*

Зроблено чергову спробу розглянути певні актуальні проблеми землевпорядної науки, які потребують невідкладного розв’язання.

Постановка проблеми. Невід’ємною складовою заходів щодо забезпечення зростання продуктивних сил і збереження природного середовища є розвиток землевпорядної науки. Віддаючи належне її досягненням, варто разом із тим зазначити, що ще залишається нерозв’язаним ряд проблем, які великою мірою впливають на стан та продуктивність земельних ресурсів.

Мета статті — ще раз привернути увагу наукової громадськості до невідкладних питань землевпорядної науки, а відповідно й практики.

Виклад основного матеріалу. Не перебільшуючи і не применшуючи значення колишніх напрацювань у галузі землевпорядної науки, необхідно

констатувати, що дуже корисні свого часу роботи академіка С.О.Удача та його школи нині вже не здатні з потрібною повнотою дати відповіді на численні питання, які виникають при сучасній організації території. Це цілком зрозуміло: суттєво змінилися форми власності на землю й економіка взагалі. До того ж не слід забувати, що колишні підходи до використання та охорони земель часто були небездоганними, особливо з екологічного погляду.

Певні перекося у поглядах на ефективне використання земель, які викликали безпідставне збільшення розораності, що супроводжувалося розвитком деградаційних процесів (передусім ерозійних), даються взнаки і тепер. За нашими розрахунками, щоправда, здійсненими в основному ще за радянських часів, із 32,5 млн га облікових орних земель близько 6,5 млн га припадає на деградовані та інші малопродуктивні землі, фактично орнонепридатні. Не була використана свого часу (при паюванні земель) і можливість вилучати землі низької якості зі складу орних угідь. Інтенсивне їх використання призводить до значних економічних та екологічних втрат.

Відсутність заснованої на врахуванні особливостей ландшафтів організації території, втраченої при паюванні земель, також є неприпустимою. Звичайно, для окремих площ нині подекуди розробляють проекти землеустрою, але не з бездоганним змістом і не в потрібних обсягах. Можна назвати кілька причин такої ситуації. Однак відсутність науково обгрунтованої й на належному рівні обговореної, схваленої та затвердженої сучасної методики землепорядного проектування відіграє не останню роль. Деякі самодіяльні спроби створити таку методику, на жаль, не мають позитивних результатів.

Навпаки, останнім часом у більшості документів (навіть державних) переважає таке словосполучення: “еколого-економічне обгрунтування сівозмін та організація угідь”. Як бачимо, передують сівозміни, а організація території залишається на завершення. Можуть заперечити, що справа не у виразі, спочатку, мовляв, виділяють угіддя й уже на орних землях проектують сівозміни. Але ж для чого такі невдалі вирази? І як поводитися працівникам, що не мають досвіду проектування (а тепер таких немало). Потрібно давати чіткі вказівки, які можуть трактуватися лише однозначно. Питання землепорядного проектування подекуди набули незвичного тлумачення, основний наголос робиться на агрономічних або юридичних аспектах, а безпосереднім землепорядним складовим не завжди приділяється належна увага.

При всіх слушних зауваженнях до колишніх проектів організації території останні, як правило, містили й економічне обгрунтування, і природоохоронні заходи, враховували конкретні ландшафтні особливості, характер ґрунтового покриву, що фіксувалося фахівцями (лісомеліораторами, гідротехніками, ґрунтознавцями, агрономами, луківниками), які поряд із землепорядниками входили до складу проектантів. Щодо згаданих зауважень, то вони стосуються, наприклад, невдалого поділу земель на так звані еколого-технологічні групи, який базувався на кутах крутості схилів без урахування інших суттєвих чинників — довжини схилів, площі водозбору. Згідно із цим поділом землі схилів крутістю до 3° відносили до придатних для вирощування просапних культур (хоча при великих водозборах і довгих схилах понад 10% площ часто припадає на середньо- та сильнозмиті ґрунти, що робить такі землі непридатними для вирощування просапних культур). Спільний огляд колишніх і сучасних недоліків, а також урахування об'єктивних вимог сьогодення щодо ефективного використання земель дає підставу стверджувати, що створення сучасної методичної й методологічної основи землепорядкування є першочерговим завданням, зволікання з яким у державі,

відомої своїм аграрним потенціалом, не може не позначитися на економічних, екологічних і соціальних результатах господарювання.

Серед наукових проблем, що є дуже важливими для впорядкування земель, важливе місце відведено природно-сільськогосподарському районуванню, яке відповідно до Земельного кодексу України розглядається як територіальна основа оцінки земель, їх використання й охорони. З цим районуванням (його таксонами) пов'язані показники кількісного та якісного стану земель, бонітування ґрунтів, грошової оцінки земель, що у свою чергу має зв'язок із правами й вимогами щодо земель (стосовно їхнього продажу, оренди, розмірів оподаткування). Для уникнення правових і фінансових колізій необхідні чіткі територіальні межі одиниць районування. Слід мати на увазі, що межі природно-сільськогосподарських районів та інших таксонів районування були проведені ще у радянські часи по межах сільськогосподарських підприємств, більшість з яких нині вже не існує. До того ж при районуванні не повною мірою бралися до уваги межі держлісфондівських утворень. Останнє є досить суттєвим із погляду розмежування зон, насамперед лісостепової від поліської, при якому пріоритетність мають не адміністративні, господарські чи інші межі, а характер ґрунтового покриття (межі поширення зональних ґрунтів).

Отже, давно назріла необхідність уточнення чинного природно-сільськогосподарського районування щодо меж зон, провінцій, округів та районів і, крім того, потреба в порегіональній характеристиці згаданих таксонів районування стосовно особливостей ґрунтового покриття, а також оцінки земель (ґрунтів), їхньої конкретної придатності для певного використання (включаючи придатність під ті або інші сільськогосподарські культури) тощо.

Серед актуальних проблем, що потребують уваги, варто згадати ситуацію з особливо цінними землями, яким присвячена стаття 150 Земельного кодексу України. У ній зроблена дуже невдала спроба скласти перелік особливо цінних ґрунтів, не кажучи вже про те, що Земельний кодекс — це не довідковий документ, до функцій якого не входить інформаційне забезпечення із земельних питань. Тим більше, не можна включати в нього непрофесійно складений перелік, у якому під виглядом особливо цінних включено ряд навіть узагалі орнонепридатних ґрунтів.

Звичайно, перевантажувати Кодекс залученням до нього величезних списків немає необхідності, досить посилання на певний затверджений на потрібному рівні документ (перелік особливо цінних ґрунтів). При цьому доцільно продемонструвати принципово інший підхід. По-перше, бажано особливо цінні ґрунти диференціювати (з наданням їм відповідного статусу) на: а) загальнодержавного; б) регіонального; в) локального рівнів. Це дасть змогу забезпечити більш господарське ставлення до використання земель, яке враховує особливості регіональних і навіть місцевих умов. По-друге, обов'язково при цьому треба брати до уваги природно-сільськогосподарське районування, оскільки, скажімо, сірі опідзолені легкосуглинкові ґрунти не можна відносити до особливо цінних у зоні Лісостепу, тоді як на Поліссі вони, безумовно, заслуговують на такий статус. Тому слід розробити порегіональний перелік особливо цінних ґрунтів, зазначивши їхній рівень (від загальнодержавного й далі).

Оптимізація використання земель повинна передбачати вилучення з площ орних угідь деградованих та інших малопродуктивних ґрунтів, які з економічних та екологічних міркувань потребують консервації або трансформації в інші в'їддя. Перелік таких ґрунтів необхідно скласти на кожному природно-сільськогосподарському регіоні, зазначивши (що особливо важливо)

доцільні напрями їх подальшого ефективного використання. Це набуло безумовної важливості у зв'язку з тим, що потреба в збільшенні площ у тій чи іншій мірі спостерігається стосовно всіх категорій земель за цільовим призначенням.

Господарське ставлення до земель полягає в тому, щоб зважено підходити до об'єктивної їхньої придатності, розуміючи пріоритетність сільськогосподарського використання, але з обов'язковим урахуванням реальної придатності земель (грунтів). Можна з упевненістю стверджувати, що з усіх відомих заходів охорони земель (агролісомеліоративних, гідротехнічних, агротехнічних) узагалі й ґрунтів зокрема, як правило, найдійовішими є організаційні, тобто рішення щодо використання земель необхідно приймати суворо за їхньою об'єктивною придатністю. Із цього правила, звичайно, можуть бути винятки, зумовлені переважно різким дефіцитом у межах певних територій потрібних площ, що доводиться надолужувати застосуванням складних і дорогих прийомів. Але для наших умов такий дефіцит є скоріше винятком.

Таким чином, установлення об'єктивної придатності земель до науково (екологічно та економічно) обґрунтованого використання з обов'язковим урахуванням природно-кліматичних умов регіону — запорука безпомилкової організації території. Тому стає зрозумілою важливість докладної порегіональної класифікації земель за їхньою придатністю. Такі класифікаційні шкали потрібно скласти на кожний природно-сільськогосподарський район, що буде основою для оптимального використання земель будь-якого господарства, розташованого в межах району.

Останнім часом спостерігається тенденція стосовно надання переваги проблемам земельних відносин порівняно із земельними ресурсами, їхнім станом і подальшими перспективами. Не викликає сумніву значущість питань земельних відносин, особливо з огляду на факт зміни форм власності. Безсумнівно є складність цих питань, що, до речі, підтверджують часті тепер назви нормативних документів: "Закон про внесення змін до Закону ..."! Останнє, правда, також свідчить про те, що прийняття певних законів передувало їхньому науковому обґрунтуванню, а це дуже швидко дається взнаки. Віддаючи належне проблемам земельних відносин, питанням обігу (тобто ринку) земель, слід невідкладно зосередити зусилля на дослідженні стану земельних ресурсів, їхньої охорони від негативних процесів, які всупереч неприпустимій їхній інтенсивності фактично не фіксуються або в кращому випадку фіксуються частково і вибірково. Необхідно покласти кінець поширеній шкідливій позиції, яка полягає в тому, що, мовляв, піклування про стан земель — справа їхніх власників, а держава має дбати лише про землі державної власності. Такий погляд суперечить статті 14 Конституції України, яка проголошує, що земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. І якщо правильно розуміти важливість земельних відносин, то потрібно вживати давно назрілих заходів щодо відповідальності за недотримання цієї важливої статті Конституції.

Нормалізація (оптимізація) використання земель та їхнього стану можлива тільки за умови науково обґрунтованої організації території, яка повинна бути обов'язковим атрибутом землекористування без будь-яких винятків. Цього можна досягнути розробленням відповідних проектів землевпорядкування, передусім щодо кожного сільськогосподарського підприємства. Зазначеному має передувати створення сучасної науково обґрунтованої методики землевпорядного проектування. Таку узагальнену методику (при всьому захопленні тендерними підходами до визначення виконавців певних

робіт) слід довірити і доручити не якійсь одній науковій установі, а спеціально створеній групі провідних науковців у галузі землеустрою, яка працювала б під керівництвом Міністерства аграрної політики та продовольства України й Національної академії аграрних наук. Це, звичайно, не стосується окремих проблем землевпорядної науки, про які йшлося раніше і які можуть вивчатися спеціалізованими установами.

Одним із найважливіших чинників оптимізації землекористування (а відповідно й створення інформаційної бази для землевпорядної науки) є одержання достовірних даних про сучасний стан ґрунтового покриву, який зазнає впливу деградаційних процесів, що погіршують якість ґрунтів і, зрозуміло, спотворюють уявлення про їхній реальний характер. Ґрунтові обстеження, другий тур яких було розпочато в 1969—1970 роках і призупинено у 1991-му (охоплено 86% земель сільгосппідприємств), зберігають достовірність 15—20 років (а на об'єктах гідромеліорації 5—7 років). Тобто наявна інформація про ґрунтовий покрив певною мірою застаріла й потребує поновлення. Не зупиняючись докладно на цій проблемі, яка заслуговує на окремий розгляд, зазначимо лише, що в сучасних умовах провести суцільне повторне ґрунтове обстеження можливо тільки за допомогою методів дистанційного зондування земної поверхні. Світова наука має у цьому відношенні певні напрацювання, але в умовах України вони відсутні.

Враховуючи важливість здійснення нового ґрунтового знімання, підкреслимо, що розв'язання цієї методичної проблеми є одним із найневідкладніших завдань Національної академії аграрних наук. Без цього розмови про моніторинг земель залишаються декларативними, безпідставними, оскільки чинна агрохімічна паспортизація земель за своїм складом і змістом не здатна дати потрібне уявлення про реальний стан ґрунтового покриву. На наш погляд, виникла необхідність створення не агрохімічних, а земельно-агротехнічних паспортів, які базуватимуться на матеріалах ґрунтових й агрохімічних обстежень і міститимуть комплексні дані про земельні ділянки, необхідні для розв'язання питань їх використання, захисту та оцінки.

До певних розділів землевпорядної науки, що заслуговують на окремий розгляд, слід віднести також питання оцінки земель, які дуже важливі з різних поглядів (оптимальне використання, обіг земель, оподаткування тощо).

Висновки. Оптимізації використання земель можна досягти лише на основі застосування методичних підходів землевпорядної науки, яка в сучасних умовах має вдосконалюватися у зв'язку зі зміною форм власності та характеру економіки. Розвиток землевпорядної науки необхідно розглядати як проблему загальнодержавного значення.

Предпринята очередная попытка рассмотреть определенные актуальные проблемы землеустроительной науки, которые требуют неотложного решения.

Another attempt to consider some topical issues of land management sciences, which require urgent solutions.